

Ηλίας Γ. Σκουλίδας (ΤΕΙ Ηπείρου)

Ελλάδα και Intelligence Studies: οι δίκες στα Τίρανα¹

Πριν από έξι χρόνια, περίπου τις ίδιες ημέρες με αυτές του συνεδρίου, η Μαριάννα Κακαουνάκη με συνάντησε, ας μου επιτραπεί αυτή η αναφορά εγωϊστορίας, με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών για την υπόθεση Λουκά Χρηστίδη. Η ιστορία ενός κατασκόπου, ο οποίος δεν είχε ελληνική ιθαγένεια και διήγε τις τελευταίες ημέρες του βίου του σε φιλανθρωπικό ίδρυμα της Ηγουμενίτσας, ήταν μία πληροφορία που κυκλοφορούσε στους λίγους επαΐοντες χωρίς περαιτέρω στοιχεία. Αν και η προσωπική μου συμβολή ατυχώς μικρή, η κατάληξη είναι γνωστή: εκτενή άρθρα στην Καθημερινή, τηλεοπτικές συνεντεύξεις του Χρηστίδη σε εθνικά και περιφερειακά κανάλια, απονομή της ελληνικής ιθαγένειας σε πρόσωπο που θεωρήθηκε ότι εκπλήρωσε «εθνικό καθήκον», μάλιστα ο ίδιος ο Αλέξης Παπαχελάς παραβρέθηκε στην τελετή ορκωμοσίας του.

Σε μία προγενέστερη χρονική στιγμή, λίγα χρόνια πριν, τον Απρίλιο του 2004, ο Πάνος Μπαϊλής δημοσιεύει στον Ταχυδρόμο, μία άγνωστη ιστορία κατασκοπίας και αναφέρεται στην υπόθεση Ακριβογιάννη, η οποία συνδέεται με τη Δίκη των Αεροπόρων. Πέρυσι, τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 2014, ο Κώστας Βαξεβάνης σε διαδοχικά τεύχη του περιοδικού *Hot Doc* παρουσιάζει στοιχεία για τη δράση της Διοίκησης Ειδικών Επιχειρήσεων, ως μέρους της «Κόκκινης Προβείας», και το σχέδιο «Άλφα» για δράση στην Αλβανία. Αυτές οι **τρεις περιπτώσεις δημοσιογραφικής έρευνας** αποτελούν τον πρώτο πυλώνα συζήτησης ως προς τα ζητήματα πληροφοριών στην Ελλάδα με αλβανικό ενδιαφέρον. Είναι, ενδεχομένως, ευνόητη η δημοσιογραφική πρωτοπορία σε ζητήματα του δημοσίου λόγου, στην περίπτωση της Αλβανίας, μάλλον άργηση. Στο δημόσιο χώρο συμμετείχε, ως ευαίσθητος δείκτης, και η λογοτεχνία, επισημαίνω το μυθιστόρημα του Τηλέμαχου Κώτσια, *Στην απέναντι όχθη*.

¹ Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο – ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: **ΘΑΛΗΣ**. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Η ελληνική ιστοριογραφία, από τη δική της οπτική και με τα διανοητικά της εργαλεία σε πλαίσιο διεπιστημονικότητας, ένα από τα πεδία, τα οποία δεν έχει ακόμα αναπτύξει σε επαρκές επίπεδο, είναι οι γνωστές ως *Intelligences Studies*. Υπάρχει μία σειρά από μονογραφίες που αναφέρονται σε δράση μυστικών υπηρεσιών, κυρίως ξένων κρατών (Θ. Σαμπατακάκης, Μακρής-Στάικος), ενώ μόλις πρόσφατα υπήρξαν δημοσιεύσεις ιστορικών για τις ελληνικές υπηρεσίες πληροφοριών: (το άρθρο του Ευάνθη Χατζηβασιλείου σε ένα από τα δύο διεθνή εξειδικευμένα περιοδικά, αλλά και ενός θεολόγου και υποψήφιου διδάκτορα σε βρετανικό πανεπιστήμιο, ο οποίος μελετά μία ιστορία έλληνα κατασκόπου στην Αλβανία του μεσοπολέμου) ή μία μονογραφία πρώην στελέχους της ΕΥΠ (Π. Αποστολίδης). Ενδιαφέρον για την περίπτωση μας παρουσιάζει και η δημοσίευση του Νικόλας Σταύρου για τον αδελφό του, ο οποίος εμπλέκεται με υπόθεση κατασκοπίας στην Αλβανία τη δεκαετία του 1950. Η διαθεσιμότητα των ελληνικών αρχειακών πηγών αποτελεί πάντοτε σημαντικό πρόβλημα, ενώ μία σειρά από νέες μεταπτυχιακές εργασίες, ιδιαίτερη μνεία σε αυτή της Κολιού, με ευρύτερη θεματική θεραπεύουν και ζητήματα που αφορούν τις κοινότητες πληροφοριών.

Οι δίκες που έγιναν στα Τίρανα με ελληνικό ενδιαφέρον, κυρίως τις δεκαετίες του 1950 και του 1960, αποτελούν ένα παράδειγμα κατασκοπίας από τον Ψυχρό πόλεμο αλλά και ταυτόχρονα δείγμα του επιπέδου των ελληνοαλβανικών σχέσεων, σε μία περίοδο κατά την οποία Ελλάδα και Αλβανία δε διατηρούσαν διπλωματικές σχέσεις. Οι δίκες θυμίζουν έντονα τις δίκες της Μόσχας τη δεκαετία του 1930, με ακροατήριο, συνεχή κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης, πρωτοσέλιδα, και αναλυτικές περιγραφές. Με αφορμή τις δίκες αναδεικνύονται μία σειρά από ζητήματα, τα οποία απασχολούν τις κρατικές πολιτικές αλλά και αποτυπώνουν τις συλλογικές νοοτροπίες. Στην πραγματικότητα έχουμε να κάνουμε με στρατιωτική διάσταση του ζητήματος των πληροφοριών.

Μετά το τέλος του ελληνικού Εμφυλίου πολέμου, στο πλαίσιο της Rollback Policy, Αμερικανοί και οι Βρετανοί χρησιμοποίησαν την Ελλάδα και την Ιταλία ως βάσεις, από τις οποίες Αλβανοί μη κομμουνιστές στέλνονταν στην Αλβανία σε μία απόπειρα να πετύχουν ανατροπή του καθεστώτος. Η όλη επιχείρηση απέτυχε. Παράλληλα, η Ελλάδα αν και επισήμως δήλωνε ότι δεν είχε επιθετικές βλέψεις εναντίον της Αλβανίας, υπήρχαν στελέχη στον κρατικό μηχανισμό, κυρίως στρατιωτικοί, οι οποίοι επεξεργάζονταν λύση του «Βορειοηπειρωτικού ζητήματος» με στρατιωτική επέμβαση στην Αλβανία, είτε στο πλαίσιο του NATO είτε σε συνεννόηση με τη Γιουγκοσλαβία και την Ιταλία. Επιπρόσθετα, το ελληνικό κράτος ενίσχυε οικονομικά τις οργανώσεις και έντυπα που ασχολούνταν με το «βορειοηπειρωτικό». Η ίδρυση της Πανηπειρωτικής Ομοσπονδίας Αμερικής με συμμετοχή τοπικών οργανώσεων από απόδημους Έλληνες και από τις περιοχές της Αλβανίας αποτέλεσε έναν νέο παράγοντα επηρεασμού της αμερικανικής και της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής,

καθώς οι βορειοηπειρωτικοί σύλλογοι στις ΗΠΑ είχαν ως στόχο την ένωση της «Βορείου Ηπείρου» με την Ελλάδα.

Υπενθυμίζουμε η ελληνική εξωτερική πολιτική βρίσκεται να ακροβατεί μεταξύ του πολιτικού ρεαλισμού και της αναγνώρισης του αλβανικού κράτους με «σοσιαλιστική» διακυβέρνηση ή μελλοντική φιλοδυτική (τα ζητήματα του εμπολέμου αλλά και της αλλαγής των συνόρων θα παρέμεναν στην ατζέντα ή η αναγνώριση αυτονομίας και με ποιους όρους για τη μειονότητα θα παρέμεναν «ανοικτά») και του αλυτρωτισμού, η υποστήριξη μυστικών δικτύων γοήτευε αρκετά ένα μέρος του πολιτικού συστήματος, όσο και εάν επισήμως δεν αποδεχόταν την ύπαρξή τους.

Πόσες είναι οι υποθέσεις που ενδιαφέρουν την Ελλάδα; Σύμφωνα με ομιλία που μεταδόθηκε από τον ραδιοφωνικό σταθμό των Τυράνων, την περίοδο 1948-1955 οι κατασκοπευτικές υπηρεσίες των ΗΠΑ, Αγγλίας, Ελλάδας, Ιταλίας και Γιουγκοσλαβίας έστειλαν πάνω από 1560 οργανωμένους σε ομάδες, έχοντας στόχο την αποδυνάμωση και την υπονόμευση της «λαϊκής εξουσίας». Ο Bekim Budo, συγγραφέας μονογραφίας για τις αλβανικές μυστικές υπηρεσίες γράφει ότι η ελληνική κατασκοπεία έστειλε στην Αλβανία 56 ομάδες με 294 άτομα, αυτή την περίοδο. Τις περισσότερες πληροφορίες για τις δίκες με ελληνικό ενδιαφέρον έχουμε από την εργασία της Κολιού.

Η διεξαγωγή των ανακρίσεων αποτελούσε προνομιακό πεδίο για τη Sigurimi, τη Διεύθυνση Ασφαλείας του αλβανικού Κράτους, η οποία ιδρύθηκε πριν από την απελευθέρωση της Αλβανίας, πιθανώς με τη βοήθεια των Γιουγκοσλάβων. Οι Γιουγκοσλάβοι και στη συνέχεια οι ρώσοι σύμβουλοι είχαν μεγάλη επίδραση στη διαμόρφωση και στη λειτουργία της. Η Sigurimi είχε απεριόριστη πρόσβαση σε όλους τους φορείς της αλβανικής κοινωνίας και παράλληλα σημαντικούς οικονομικούς πόρους. Μετά το 1948 διευθυνόταν από το κόμμα με βάση το σχέδιο του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ. Σε θεωρητικό επίπεδο τα μέλη του κομμουνιστικού κόμματος δε θα μπορούσαν να είναι συνεργάτες της Sigurimi χωρίς την άδεια του κόμματος. Για την «αποτελεσματικότερη» δράση της, η Sigurimi ίδρυσε στα Τίρανα ειδική Σχολή Εκπαίδευσης 500 περίπου νέων επιλεγέντων μεταξύ των πιστών στελεχών και φίλων του κομμουνιστικού κόμματος. Σύμφωνα με ελληνικές πηγές, μεταξύ των εκπαιδευομένων συγκαταλέγονταν και 150–200 περίπου ομογενείς «βορειοηπειρώτες», οι οποίοι προορίζονταν για συλλογή πληροφοριών από τις ελληνικές παραμεθόριες περιοχές. Σύμφωνα με το Παρατηρητήριο του Ελσίνκι, ένας στους τέσσερις πολίτες, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, συνεργάστηκαν με τη Sigurimi, ενώ πολλοί περισσότεροι συνεργάστηκαν με τις δομές της κομμουνιστικής διακυβέρνησης.

Οι ελληνικού ενδιαφέροντος δίκες δεν απασχολούν συνήθως τα πρωτοσέλιδα του κομματικού τύπου, καθώς οι κατηγορούμενοι είναι συνήθως «Βορειοηπειρώτες», μέλη της ελληνικής μειονότητας, κάτι που δεν κρίνεται απαραίτητο να προβληθεί. Επίσης, στην ίδια λογική, της μη προβολής, εντάσσεται και η υπόθεση του Νίκου Ακριβογιάννη, καθώς προκάλεσε αμηχανία και δεν ήταν ξεκάθαρο τι έπρεπε να γίνει.

Όπως είναι ευνόητο υπάρχει κεντρικός σχεδιασμός, ακόμα και στη διαδικασία απαγγελίας κατηγορίας. Οι συνήθεις κατηγορίες στις δίκες πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ήταν αυτές για «δοσιλοισμό», οικονομικά εγκλήματα όπως η «μη καταβολή του κοινού φόρου», αλλά και η «προδοσία προς την πατρίδα». Η κυριότερη κατηγορία ήταν αυτή του «εχθρού του λαού». Στα επόμενα χρόνια, με την ψήφιση του Ποινικού Κώδικα το 1952, σύμφωνα με το σοβιετικό μοντέλο, οι κυριότερες κατηγορίες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν εκείνες «της προπαγάνδας» και της «προδοσίας προς την πατρίδα», δηλαδή κάθε δημόσια ή ιδιωτική άσκηση κριτικής εναντίον του κόμματος ή του κράτους. Σύμφωνα με τον Kastriot Dervishi εκφράσεις όπως: «το μαγαζί δεν έχει πατάτες, με τι θα ζήσουμε εμείς», «δε μας φτάνει το ψωμί να φάμε», «εδώ δεν μπορείς να ζήσεις πια», «αυτός ο τόπος έχει γίνει μία μεγάλη φυλακή», «η ηγεσία δεν έχει το νου της στο λαό, αλλά στον εαυτό της», «σάμπως να πηγαίναμε στο εξωτερικό να δουλεύαμε», «στο εξωτερικό το επίπεδο διαβίωσης είναι υψηλό» ανήκαν σε αυτή την κατηγορία.

Το 1951 ο αριθμός των ανθρώπων που παρακολουθούνταν για «ελληνική κατασκοπεία» και ως «έλληνες πράκτορες» έφτανε περίπου τις τέσσερις χιλιάδες άτομα.² Έλληνες μειονοτικοί συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν σε θάνατο ή πολυετείς φυλακίσεις με την κατηγορία ότι τέθηκαν στην υπηρεσία της ελληνικής κατασκοπείας και δρούσαν στην Αλβανία σύμφωνα με τις εντολές της ή ότι παρείχαν στέγη σε δολιοφθορείς που μετέβησαν στην Αλβανία από την Ελλάδα.

Αναφέρουμε ενδεικτικά:

A. Μία υπόθεση από τη Χειμάρρα, η οποία είχε διχάσει, καθώς οι συγγενείς των καταδικασθέντων, αλλά και κάποιοι άλλοι συγχωριανοί ζητούσαν με αιτήσεις τους να αποδωθεί χάρη. Όμως «άλλοι συγχωριανοί», όπως και η οργάνωση των γυναικών της Χειμάρρας ζητούσαν να εφαρμοστεί η απόφαση του δικαστηρίου και η εκτέλεση των καταδικασθέντων να πραγματοποιηθεί μπροστά στο λαό της Χειμάρρας.

B. Τον Οκτώβριο του 1951 διεξήχθη μία ακόμα πολύκροτη δίκη στα Τίρανα 14 ατόμων, κατηγορουμένων για κατασκοπεία. Ανάμεσά τους ήταν ο Βαγγέλης Δήμος και ο Στέφος Πέτρος. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, ο Δήμος κατέθεσε ενώπιον της Βαλκανικής Επιτροπής ψεύδη στοιχεία για την κατάσταση στην Αλβανία και τη μεταχείριση της ελληνικής μειονότητας, καθώς και για την παρεχόμενη βοήθεια

² Dervishi, *Sigurimi i Shtetit*, σ. 83.

προς τους Έλληνες παρτιζάνους. Ο Στέφος Πέτρος κατηγορήθηκε ως βοηθός του Βαγγέλη Δήμου και μέλος της ελληνικής κατασκοπείας.

Γ. Το 1951 δύο κάτοικοι από το χωριό Βυθκούκι της Κορυτσάς, ο Κόλι Κολιάτσι και ο Μιχάλης Σιόρε, καταδικάστηκαν σε θάνατο. Ο Κολιάτσι σύμφωνα με το δικαστήριο ήταν επικεφαλής μίας εχθρικής ομάδας και διακατεχόταν από τα σοβινιστικά αισθήματα της μεγάλης ιδέας.

Γίνεται κατανοητό ότι το σημαντικότερο κατηγορητήριο αναφέρεται στις σχέσεις με την Ελλάδα.

Δέκα χρόνια αργότερα, το 1961, οι αρκετοί κατηγορούμενοι για κατασκοπεία στο αλβανικό κράτος, έχουν ποικίλες σχέσεις με διαφορετικά κράτη. Με αριθμητικά μεγέθη στην πρώτη θέση ήταν οι Γιουγκοσλάβοι «πράκτορες», μετά οι Έλληνες και στην τρίτη θέση οι Ιταλοί. Μετά το 1961 προστίθενται και Σοβιετικοί, Πολωνοί και άλλοι «πράκτορες».³ Καθώς, οι πολιτικοί προσανατολισμοί του καθεστώτος Χότζα έχουν αλλάξει μεταβάλλονται και οι δεξαμενές υπόπτων, ως πιθανών πρακτόρων του εχθρού.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, η πλέον σημαντική, ίσως, από τις δίκες θεωρείται αυτή της ομάδας του Teme Sejko. Υπενθυμίζουμε την πολιτική συγκυρία και τις αλλαγές στους πολιτικούς προσανατολισμούς του καθεστώτος Χότζα. Πλέον, στις κατηγορίες της συμμετοχής στη συνωμοτική δράση λαμβάνουν μέρος Γιουγκοσλάβοι, Έλληνες και Αμερικανοί, ενώ οι κυβερνήσεις τους είναι υπεύθυνες για συνολικό σχέδιο δράσης. Ο κεντρικός σχεδιασμός δράσης, οικείος στην αλβανική νομενκλατούρα, αποδίδεται και στους αντιπάλους. Αρκετοί από τους κατηγορούμενους ήταν μουσουλμάνοι Τσάμηδες. Οι οικογένειες των Ντέμηδων, όπως και των Σεϊκάτων, ήταν οι σημαντικότερες πριν από τη δεκαετία του 1940 στην περιοχή των Φιλιατών, και μάλιστα οι αδελφοί Ντέμι είχαν πολεμήσει στο πλευρό του ΕΛΑΣ (ιδιαίτερη ηγετική φυσιογνωμία υπήρξε ο Μουσά Ντέμη). Ο Teme Sejko ο οποίος καταδικάστηκε σε θάνατο, δεν πρόλαβε να βρεθεί ενώπιον του εκτελεστικού αποσπάσματος γιατί πέθανε κατά τη διάρκεια των βασανιστηρίων από αξιωματικούς της Sigurimi. Μετά απ' αυτό το γεγονός ακολούθησαν καταδίκες πολλών ατόμων, πολλοί με καταγωγή από τη Θεσπρωτία (Τσαμουριά), κατηγορούμενοι ως «πράκτορες των Ελλήνων».

Οι κατηγορίες και οι ποινές είχαν σταθερά χαρακτηριστικά: καταδίκες για κατασκοπεία υπέρ της Ελλάδας, με ποινές εκτελέσεις, φυλακίσεις ή εξορίες. Βαριές ποινές πολυετούς φυλάκισης επιβλήθηκαν και για απόπειρα δραπετεύσης προς την Ελλάδα. Το 1961 σχεδόν οι μισοί από τους πολιτικούς κρατούμενους καταδικάστηκαν με την κατηγορία της απόπειρας δραπετεύσης από την Αλβανία. Περίπου το 30% κατηγορήθηκαν για «προπαγάνδα» και οι περισσότεροι από τους υπόλοιπους για κατασκοπεία⁴. Στις παραβατικές συμπεριφορές περιλαμβάνονται και τα αδικήματα ενάντια στο κράτος, στη συνέχεια τα ποινικά αδικήματα ενάντια

³ Dervishi, *Sigurimi i Shtetit*, σ. 76.

⁴ Dervishi, *Sigurimi i Shtetit*, σ.76.

στη σοσιαλιστική περιουσία κ.ά. Άτομα με βεβαρημένο πολιτικό παρελθόν θεωρούνταν όσοι δηλαδή είχαν συγγενείς εκτός χώρας ή εκδήλωναν την πρόθεσή τους να εγκαταλείψουν τη χώρα και να καταφύγουν στους συγγενείς τους.

Θα ήθελα να σημειώσω μερικά στοιχεία για δύο διαφορετικές υποθέσεις:

Η **υπόθεση Νίκου Ακριβογιάννη** είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή για τον όγκο της. Οπωσδήποτε βρισκόμαστε στην αρχή της έρευνας και χρειάζεται, σαφώς, περαιτέρω διερεύνηση. Σε υπόμνημά του ο Νίκος Ακριβογιάννης ισχυρίζεται ότι είχε περάσει στη Σχολή Αεροπορίας με σχέδιο να εξυπηρετήσει τη Δημοκρατική κυβέρνηση της Ελλάδας, που ήταν εκτός της χώρας, το δημοκρατικό λαό και τη φίλη Σοβιετική Ένωση. Το σχέδιό του ήταν να πολεμήσει στον πόλεμο της Κορέας, όπου, σύμφωνα με τον Ακριβογιάννη, πολλοί έλληνες πιλότοι πετούσαν με αμερικανούς στρατηγούς, να αιχμαλωτίσει κάποιον από αυτούς και να τον παραδώσει στην ΕΣΣΔ, πιθανό στόχο θεωρούσε τον Ριτζγουαίη. Αναφέρει ότι ο φίλος του Τσολάκης, του είχε πει ότι πέταξε με τον Μακάρθουρ. Η δήθεν τυχαία πτήση του και η αναγκαστική του προσγείωση ή προσθαλάσσωση, αρχικά σχεδίαζε για τη Βουλγαρία, η Αλβανία ήταν η εναλλακτική λύση, είχε ως στόχο να ενημερώσει τους φίλους των σοβιετικών και τη δημοκρατική κυβέρνηση της Ελλάδας για τις προθέσεις του. Μεταγενέστερα κατηγορεί τους αλβανούς συντρόφους ότι πρέπει να έχουν τύψεις, καθώς δε θα επιτύχει το σχέδιό του. Έκανε απόπειρα αυτοκτονίας και παρέμεινε φυλακισμένος έως τις 21 Οκτωβρίου του 1952. Όπως είναι αντιληπτό βρισκόμαστε ακόμα στην αρχή του υλικού.

Ως προς την υπόθεση Χρηστίδη, δεν έχει ούτε το ένα όγδοο του φακέλου του Ακριβογιάννη, εντυπωσιάζει η αναφορά στα αλβανικά αρχεία μόνο με το αλβανικό του όνομα, Lluka Marko Bonjaku. Ίσως αυτό να δημιούργησε και τα προβλήματα στην ταυτοποίησή του, ενώ υπάρχουν διαφορές στην ηλικία, πιθανόν αμελητέες, ο ίδιος δήλωνε (το 2010) ότι γεννήθηκε το 1926 στους Δρυμάδες, ενώ η αλβανική πλευρά το 1924, με κατοικία, όμως στην Ηγουμενίτσα, και στοιχειοθέτηση στην υπόθεση ότι «μπήκε» στην Αλβανία για κατασκοπεία το 1962, ενώ παρέμεινε στις φυλακές στο Srac μέχρι το 1981. Πιθανώς και εδώ το όνομα και τα στοιχεία να χρήζουν περαιτέρω ερμηνείας με τους ανάλογους κώδικες που υπήρχαν.

Αντί συμπερασμάτων: σε αυτή τη φάση της έρευνας, θα προτιμούσα να μείνω στα προφανή: είναι προφανές ότι μιλάμε για έντονη αστυνόμευση του βίου των ανθρώπων, όπως επίσης είναι προφανές ότι δεν πρόκειται για μία κατάσταση που αφορά αποκλειστικά τους έλληνες μειονοτικούς στην Αλβανία, αλλά οποιονδήποτε αποτελούσε κίνδυνο για τη «σοσιαλιστική» διακυβέρνηση. Άλλωστε, οι μεγάλες δίκες, οι οποίες απασχόλησαν την αλβανική κοινή γνώμη είχαν να κάνουν με αλβανούς, εθνικιστές και βασιλόφρονες, οι οποίοι προσπάθησαν να ανατρέψουν το καθεστώς. Η Ελλάδα, και οι «πράκτορες της», αποτελούν ένα κρίκο στις διεργασίες και τα σχέδια των Αμερικανών, σταδιακά, Βρετανών, αρχικά, αλλά και Ιταλών και

Γιουγκοσλάβων, σταθερά αυτή την περίοδο, οι οποίοι επιθυμούν να ανατρέψουν το καθεστώς Χότζα. Επίσης, είναι κατανοητό ότι οι μηχανισμοί του αλβανικού κράτους έχουν ομοιότητες με τους ανάλογους στην αποκαλούμενη «ανατολική Ευρώπη».

Εάν κάτι περισσότερο μπορούμε να συζητήσουμε στο πλαίσιο της συνέχισης καθ' οιονδήποτε τρόπο του ΘΑΛΗ, είναι η αναζήτηση νέων αρχειακών διαθεσιμοτήτων και στην Ελλάδα, όπως τα αρχεία της ΚΥΠ ή αστυνομικών υπηρεσιών.